

Bakalářská práce

Aplikace metod dramatické výchovy na obrázkové pohádky.

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Autor práce:

Šárka Holubová

Vedoucí práce:

Bc. Vanda Zaplatílková Hutařová, DiS.

Katedra pedagogiky a psychologie

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Aplikace metod dramatické výchovy na obrázkové pohádky.

Jméno a příjmení:

Šárka Holubová

Osobní číslo:

P19000372

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor:

Učitelství pro mateřské školy

Zadávací katedra:

Katedra pedagogiky a psychologie

Akademický rok:

2020/2021

Zásady pro vypracování:

Cílem této práce je na základě obrázkové asociace, zvolit a ověřit vhodné dramatické metody, směřující k rozvoji komunikačních, analytických a kritických schopností dětí od čtyř do šesti let.
Stěžejní kapitoly: vybrání vhodného námětu, vybrání vhodných dramatických metod a her, vývojová psychologie ve srovnání vybraných metod a námětů.
Srovnání teoretických poznatků s praxí ve vybrané mateřské škole.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

Čeština

Seznam odborné literatury:

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN isbn80-7184-803-4.

MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. 3., aktualizované vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2018. ISBN isbn978-80-7068-317-0.

SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011. ISBN isbn978-80-262-0020-8.

NOVOTNÁ, Dana. *Tvořivá dramatika v MŠ: vybrané kapitoly*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2010. ISBN isbn978-80-7414-273-4.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN isbn80-7184-756-9.

Vedoucí práce:

Bc. Vanda Zaplatílková Hutařová, DiS.
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání práce:

30. dubna 2021

Předpokládaný termín odevzdání:

28. dubna 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 6. dubna 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitou v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

16. dubna 2023

Šárka Holubová

Poděkování

Poděkování patří vedoucí bakalářské práce Bc. Vandě Zaplatílkové Hutařové, DiS. Děkuji za ochotu, cenné rady, doporučení, odborné vedení práce a čas strávený nad touto bakalářskou prací. Mé další poděkování patří mateřské škole Všejanya, ve které jsem mohla realizovat sběr dat k této práci. Ráda bych také poděkovala své rodině a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu studia na Přírodovědně – humanitní a pedagogické fakultě Technické univerzity v Liberci.

Anotace

V teoretické části se budeme zabývat nejprve pohádkou jako takovou a přínosem pohádek pro děti předškolního věku. Popíšeme dramatické metody vhodné pro práci s dětmi tohoto věku v propojení s vývojovou psychologií. Následně se zaměříme i na výběr pohádek vhodných pro práci s obrázkovým materiálem a jejich psychologický rozbor.

V praktické části rozebereme možné dramatické cvičení a hry. Vytvoříme ukázkové přípravy programu s využitím obrazově rozpracovaných pohádek. Tyto programy vyzkoušíme ve vybrané mateřské škole. Následně budeme sledovat plnění stanovených cílů a funkčnost daných programů. Stěžejní nástrojem k hodnocení bude pozorování, dále využijeme rozhovor s dětmi a učitelkou. Budeme zjišťovat, zda obrázkové zpracování pohádky přinese u dětí předškolního věku nějaké pozitivní změny při plnění činností. Poté, co zkusíme vybrané metody a sestavené přípravy, shrneme poznatky z praxe, které porovnáme s teorií.

Klíčová slova: pohádka, předškolní věk, dramatická výchova, obrázkový materiál

Anotation

In the theoretical part, we will first deal with the fairy tale itself and the benefits of fairy tales for preschool children. We will describe dramatic methods suitable for working with children of this age in connection with developmental psychology. Subsequently, we will focus on the selection of fairy tales suitable for working with picture material and their psychological analysis.

In the practical part we will discuss possible dramatic exercises and games. We will create sample program preparations using pictorially elaborated fairy tales. We will try these programs in a selected kindergarten. Subsequently, we will monitor the fulfillment of the set goals and the functionality of the programs. The key tool for evaluation will be observation, as well as an interview with children and the teacher. We will find out whether the pictorial processing of the fairy tale will bring any positive changes in preschool children in the performance of activities. After we try the selected methods and compiled preparations, we summarize the knowledge from practice, which we compare with the theory.

Key words: fairy tale, preschool, drama education, picture material

Obsah

Seznam obrázků.....	9
Seznam použitých zkratk	10
Úvod.....	11
1 Pohádka v mateřské školce	12
1.1 Definice pohádky	12
1.2 Kvalifikace pohádky	14
2 Vztah pohádky, dramatické výchovy a vývojové psychologii	14
3 Výběr pohádky.....	17
3.1 Analýza vybraných pohádek	18
3.1.1 Tři prasátka	18
3.1.2 Červená Karkulka	19
3.1.3 O perníkové chaloupce	20
3.1.4 Dlouhý, Široký a Bystrozraký	21
4 Praktická část	22
4.1 Program č. 1 k pohádce Tři malá prasátka	22
4.2 Program č. 2 k pohádce Červená Karkulka.....	25
4.3 Program č. 3 k pohádce O perníkové chaloupce.....	27
4.4 Program č. 4 k pohádce Dlouhý, Široký a Bystrozraký	30
4.5 Výsledky šetření.....	33
4.5.1 Reflexe programu č. 1	33
4.5.2 Reflexe programu č. 2	34
4.5.3 Reflexe programu č. 3	34
4.5.4 Reflexe programu č. 4	35
5 Závěr	36
6 Seznam použitých zdrojů.....	38
7 Přílohy.....	40
8 Obrázky.....	41

Seznam obrázků

Obrázek 1	Kartičky k pohádce Tři prasátka	41
Obrázek 2	Práce s pohádkou Červená Karkulka	41
Obrázek 3	Kartičky k pohádce Perníková chaloupka	42
Obrázek 4	Obrázkový materiál k pohádce Dlouhý, Široký a Bystrozraký	42

Seznam použitých zkratek

atd. – a tak dále

č. – číslo

MŠ – mateřská škola

s. – strana

tzv. – tak zvaně

Úvod

Hlavním cílem této práce je na základě obrázkové asociace zvolit a ověřit vhodné dramatické metody směřující k rozvoji komunikačních, analytických a kritických schopností dětí od čtyř do šesti let. Práce se dělí na dvě významné části, na teoretickou a praktickou.

V teoretické rovině se zaměřuji na funkci pohádky v mateřské škole, neboť pohádka patří do světa dětí již dlouhou řádku let, a to ze zřejmých důvodů. Popíši, jakým způsobem pohádky ovlivňují rozvoj dětí, a proč je jejich využívání ve spojení s dramatickou výchovou vhodné. (V předškolním období se děti tzv. učí hrou, proto je dobré u dětí v tomto věku využívat dramatické metody a hry k jejich osobnímu, emociálnímu a sociálnímu rozvoji.) Dále se totiž budu zabývat konkrétními metodami dramatické výchovy v kontextu vývojové psychologie. Stručně se zastavím u specifického vnímání světa předškolních dětí a popíši, jak se metody dramatické výchovy s těmito aspekty vyrovnávají.

Praktická pasáž práce vznikala na základě tří domluvených praxí v mateřské škole Všejanya. Počet interakcí se školkou vyplývá z toho, že výsledky prvních dvou praxí byly v některých bodech vzhledem k tématu práce spekulativní. V této části práce popisují pracovní náplň všech tří praxí. V dílčích závěrech se pokouším porovnat výsledky s teoretickými poznatky.

V závěru si pokouším odpovědět, zda je obrázková asociace v kooperaci s dalšími metodami dramatické výchovy účinným prostředkem k rozvoji analytického a kritického myšlení u dětí předškolního věku. Zhodnocuji vlastní postup práce a uvažuji nad možnými chybami, které mohou bránit kvalitnímu vyhodnocení.

1 Pohádka v mateřské školce

Pohádka je nedílnou součástí předškolního věku. Pro předškolní období je charakteristické osvojování běžných norem chování, poznávání sociálních rolí a rozvoj komunikace, s čímž dětem může pomoci právě pohádka. Jejím prostřednictvím se dětem obohacuje slovní zásoba a rozvíjí fantazie. Pohádky u dětí pomáhají budovat životní hodnoty, podílí se na emocionálním zrání a na sebepoznávání.

Eva Machková (2000, s. 188) uvádí: „*V pohádkách celého světa je všechno, všechny témata, všechny mezilidské vztahy, s nimiž dítě může přijít do styku, zejména všechny vztahy uvnitř rodiny úplné, neúplné i náhradní.*“

I mnoho dalších autorů zmiňuje důležitost pohádek pro rozvoj dítěte. Ačkoliv si to nemusíme uvědomovat, děti v pohádkách nachází pochopení dění kolem sebe a jsou jim nabízena řešení problémů, na které při své cestě životem naráží. Ztotožnění se s hrdinou jim pomáhá pochopit stejně prožívané pocity.

Stejně tak magičnost pohádky propletená symboly, které ale nejsou realitou, pomáhají dítěti se vyrovnat se složitými osudy. Například macecha, která vyžene děti z domu nebo třeba vlk, který lehčí cestou předběhne Karkulku.

V pohádce nemůže chybět rozdělení dobra a zla. Děti nechápou ambivalenci a pohádky jim pomáhají rozlišovat v základních rysech, co je správné chování a co špatné.

Dobrým koncem pohádky děti učíme, že když budeme jednat v souladu s morálkou, všechno dobře dopadne.

Téma klasických pohádek je především dospívání, na které se posléze nabalují další témata jako je láska, přátelství, rodinné vztahy atd.

1.1 Definice pohádky

V odborné literatuře jsou uváděny různé definice pohádky. V základě se jedná o jeden z nejstarších epických literárních žánrů, který ve většině případů obsahuje neurčité místo a čas děje, nadpřirozenou moc, symboliku, boj dobra se zlem a šťastný konec. Často v pohádkách najdeme i náboženské motivy.

Symboły se objevují v pohádkách celou řádku let a stále se opakují. Jedná se například o čísla jako tři, které představuje celek (začátek, prostředek a konec) a také úzce souvisí s náboženstvím či sedm, které se pojí s dny v týdnu a představuje tak úplnost. Dále to jsou zvířata, která představují různé lidské charaktery, symbolizují společenské postavení, předvídají následující dění atd. Například vlk často zastupuje zápornou postavu (neboť ho lidé vnímali jako nepřítele, který jim napadal stáda), havran (jako pták požírající mrtvoly a objevující se na hřbitovech) předvídá něco zlého či naopak holubice (pro svou barvu a výskyt u svateb v kostele) symbolizuje něco dobrého, v mnoha případech lásku. (Dvorský, 1996) Podle barevnosti uvedených ptáků lze očekávat, že symbolem jsou i barvy. V evropských pohádkách je to třeba barva bílá jako čistota, nevinnost naproti černá jako temnota, zkaženost což opět doplňuje i s náboženský kontext (nebe a peklo). S tím se pojí pojem archetyp čímž rozumíme jakýsi vzor chování, který je v pohádkách po staletí zachovávan. Můžeme mluvit o pravzoru, předávaném napříč generací. V pohádkách jsou to například postavy jako je macecha, kouzelný dědeček, čarodějnice, princezna atd.

Pohádky jsou z velké části zakládány na ústní lidové slovesnosti. Dříve si lidé vyprávěli smyšlené příběhy, aby si tak vysvětlili dění kolem sebe. Zároveň vyprávění pohádek představovalo večerní zábavu. Původně tedy byly pohádky určené dospělým, až v průběhu času se začaly vyprávět dětem. Tyto pohádky považujeme za klasické neboli lidové pohádky. Mezi významné sběratele či vypravěče lidových pohádek patří například: Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Bratři Grimmové, Charles Perrault a další.

Naproti klasickým pohádkám vznikaly a stále vznikají pohádky autorské nebo také moderní, které nemají sběratele ani vypravěče, ale autora. Autor je originálním tvůrcem dané pohádky. Obsah pohádky bývá ovlivněn dobou jejího vzniku tak, aby co nejlépe působil na současné čtenáře. V takových pohádkách mohou chybět některé znaky klasické pohádky, jako jsou archetypy, tradiční symbolika, hlavní hrdinové atd. Významnými autory takových pohádek jsou například Jan Werich, Josef a Karel Čapkové, Jan Karafiát či Hans Christian Andersen.

1.2 Kvalifikace pohádky

Existuje několik možností, jak přistupovat ke klasifikaci pohádek.

Členění lidových pohádek podle knihy *Metody a aktivity dramatické výchovy*, které zpracovala Martina Fiedlerová (2019, s.74):

- kouzelné
- o zvířatech
- legendární
- novelistické neboli realistické
- mytologické
- kumulativní

Kouzelné pohádky jsou ty, ve kterých se objevují nadpřirozené bytosti a kouzla jako taková. Tímto pojmem můžeme označit například pohádku *O perníkové chaloupce* nebo třeba pohádku *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*.

Pohádky o zvířatech mohou být podobné bajkám, ale jejich děj bývá jednodušší a nemusí z něj plynout poučení. Například *Zvířátka a Petrovští* nebo *Máša a medvědi*.

Legendární pohádku poznáme podle obsazení biblických postav. Například *sv. Petr nebo sv. Martin*.

Novelistické pohádky se zaměřují na běžný život a jejich postavy jsou obyčejní lidé například řemeslníci či sedláci. Například *Kdo je hloupější* (od Boženy Němcové).

Mytologické pohádky jsou tradiční a velice staré příběhy, často obsahují postavy z pověstí. Například *Pták Ohnivák*.

Kumulativní pohádky jsou známé pro opakování děje či nějakého prvku. Jedná se například o pohádky: *O veliké řepě*, *O Koblížkovy*, *Tři prasátka* a další.

2 Vztah pohádky, dramatické výchovy a vývojové psychologii

K práci s pohádkou neodmyslitelně patří dramatická výchova, protože tak lze dohromady naplnit více vzdělávacích a výchovných cílů. Dana Novotná (2010, s. 8) uvádí: „*Dramatická výchova dává dítěti prostor pro empatii a toleranci, prostor pro uplatnění různých úhlů pohledů i zajímavých originálních řešení situací. Vybízí dítě ke spolupráci a aktivnímu jednání. Právě proto nejde jen o mechanické pasivní*

přijímání učení se novým vědomostem, dovednostem a návykům, ale právě naopak.“ Dramatickou výchovu tedy můžeme definovat jako učení zkušeností a prožitkem. Vzhledem k tomu, že vývojová psychologie cílové skupiny této práce uvádí, že empirické poznání je základním stavebním kamenem k předškolní edukaci, lze považovat spojení dramatické výchovy s výkladem pohádek za ideální.

Předškolní věk vymezujeme od 3 do 6 let, případně pak do 7 let při odkladu povinné školní docházky. Jedná se o velmi důležité vývojové období. Dítě je poprvé odloučeno od matky a učeno odpoutat svou vázanost na ni. Dochází k osvojování základních norem chování, společenských rolí a přijatelné úrovni komunikace. K rozvoji verbálních schopností dochází při běžné komunikaci. Dítě často klade otázky, aby pochopilo dění kolem něj a tím si i rozšiřuje slovní zásobu. Pomocí pohádek mu tedy můžeme na některé tyto otázky odpovídat. Zároveň tím předáváme dítěti správný mluvený vzor, který je potřeba pro vhodné osvojování komunikačních dovedností, neboť se je dítě učí nápodobou.

Myšlení v tomto období přechází ze symbolického na názorné, jde tedy o myšlení obrazné, konkrétní. Dítě nerozumí abstraktním pojmům, takže jim je vysvětluje pohádka ve srozumitelných obrazech a symbolech. Typické znaky myšlení předškolního dítěte jsou: egocentrismus, antropomorfismus, magičnost a artificialismus (všechno se děje samo od sebe) (Langmeier, Krejčířová 2006, s. 90, 92). Egocentrismus lze popsat tak, že dítě je středem svého myšlení, a díky tomu je jeho poznávání zkreslené. Antropomorfismus znamená, že dítě dává neživím věcem lidské vlastnosti. Právě tento znak dětského myšlení nacházíme v pohádkách. I magičnost, tedy poznávání světa skrze fantazijní procesy jsou součástí pohádek, což je pro děti přirozeně srozumitelné. Posledním zmíněným znakem je artificialismus: dítě si myslí, že vše dělá člověk, například i přírodní jevy.

Dramatická výchova pro předškolní děti zohledňuje specifické dětské vnímání světa ve svých metodách a často využívá pohádek jako vhodného komunikačního prostředníka. Věk 3 až 6 let je obvykle uváděn jako „věk hry“, a vzhledem k tomu, že dramatická výchova využívá ke vzdělávání právě mnohé způsoby hry, zastává tak významnou úlohu v mateřských školkách.

Následující odstavce se budou zabývat metodami dramatické výchovy, které se vhodně pojí s pohádkami.

Čtení pohádky, vyprávění, vyprávění dítěte a obrázkové vyprávění rozvíjí především jazykové schopnosti. Jak bylo již zmíněno, děti se učí nápodobou, a proto

čtení a vyprávění učitelky či rodiče představuje pro dítě mluvený vzor, rozšiřuje mu slovní zásobu, ale také rozvíjí dětskou představivost a motivuje dítě ke svému samostatnému mluvenému projevu. Vlastní vyprávění dítěte může být pro dítě obtížné, ale učí se tak vyjádřit své myšlenky. Jednodušší obměnou může být obrázkové vyprávění, ve kterém se dítě ve svém vyprávění opírá o obrázkové podklady, díky kterým je schopné dodržovat časovou posloupnost příběhu.

Paměť je u dětí předškolního věku nejprve mimovolní, takže si dítě zapamatuje, aniž by o to usilovalo. Až ke konci tohoto období dochází k úmyslnému zapamatování podnětů. Z tohoto důvodu je vhodné využívat dramatizace pohádky, předstírání, vstupů do rolí jednotlivých hrdinů i antagonistů, kostýmů a loutkového divadla, kdy je ideální použít vlastnoručně vyrobené loutky. Tyto metody pomáhají dětem lépe se vcítit do postav příběhu a celkově pohádku hlouběji pochopit či využít získané informace pro svůj osobní rozvoj.

Hru v roli je možné využít třemi způsoby. Jednou z možností je simulace, kdy jsou děti samy za sebe v nějaké fiktivní situaci. Druhý způsob je alterace, kdy je dítě v nějaké roli, ale jedná podle sebe. Poslední možností je charakterizace, při které jedná přesný charakter dané postavy. K dané roli mohou děti dostat kostýmy či zástupné předměty tedy loutky.

Vedle těchto metod, které se nejčastěji v MŠ vážou k pohádkám lze samozřejmě využít i další aktivity a metody propojovat tematicky (to jsou třeba improvizace – tady a teď, napodobování, pantomima, narativní pantomima, živý obraz, asociační kruh, diskuze, pohybové aktivity propojené tematicky). Budeme-li přemýšlet přínosu pro děti můžeme hovořit o získávání orientace v prostoru a reálném světě, učení se morálním hodnotám, spolupráce a respektování vrstevníků, možnost vyjádřit a vyslovit své myšlenky či učení se kritickému myšlení.

Při improvizaci děti jednájí bez předešlé přípravy. Podněcuje tak dětskou tvořivost, a především souvisí s dětským vnímáním času a dějů v něm. Improvizace také vyhovuje schopnostem dětské (zatím méně rozvinuté) paměti a soustřeďuje veškeré dění na TADY a TEĎ. Improvizaci můžeme aplikovat společně s dalšími metodami.

Narativní pantomimou můžeme označit činnost, kdy děti bez pomoci slov představují to, co učitel vypráví. Dítě tak prožije daný moment z vyprávění. Vyprávění by mělo obsahovat takové slovesa, které jsou děti schopné předvést.

Pantomima je zobrazování činnosti, postavy, či věci pouze svým tělem, gesty a mimikou, bez použití slov. Umožňuje tak dítěti uvědomění si svého těla a jeho

možností. Komplexní vyjadřování (synchronizace verbálního a fyzického jednání) je totiž v tomto věku náročné na soustředění, proto rozdělení akcí může zlepšovat jednotlivé dovednosti.

Živé obrazy jsou zobrazení beze slov a pohybu. Dětem může pomoc vysvětlení sochy. Na domluvený signál se děti zastaví a zobrazují „obraz“. Nenecháváme je v tomto obrazu setrvávat dlouho.

Asociační kruh, jak již z názvu vyplývá probíhá v kruhu a jde o sled myšlenek k představenému předmětu. Děti při této aktivitě zapojují svou fantazii.

Diskuse není typická metoda dramatické výchovy, ale může sloužit jako úvod aktivit či závěr. Pro učitele je to vhodná metoda pro zmapování dětských myšlenek.

3 Výběr pohádky

V první řadě je důležité, aby dílo odpovídalo dětským potřebám a respektovalo jejich vnitřní svět, což splňují klasické pohádky. Příběh by měl podněcovat zvědavost, představivost, posilovat sebedůvěru, víru v budoucnost a zároveň vysvětlovat pocity a řešení vnitřních konfliktů dítěte.

Eva Machková (1998, *Mezi skutečností a snem* s. 132) uvádí, že vhodnou předlohou pro práci s pohádkou v předškolním věku jsou především klasické pohádky kouzelné, zvířecí a kumulativní, pro svou jednoznačnost. Také proto, že se na rozdíl od moderní pohádky zabývají existencionálními otázkami, takže mají na dítě žádoucí výchovný a vzdělávací dopad.

Aby mohl příběh zaujmout malé posluchače, je potřeba, aby nabízel možnost ztotožnění se s hrdinou či skupinou hrdinů. Charaktery postav v pohádkách by měly být jednoznačné, zřetelné a pro dítě předškolního věku dobře čitelné. Pohádky, které toto pravidlo porušují, mohou děti mást a uvádět v omyl. Příkladem takové pohádky, která porušuje archetypy je pohádka od Zdeňka Svěráka *Tři bratři* (Viz archetyp myslivce, který v klasické pohádce představuje otce a v této milence).

3.1 Analýza vybraných pohádek

Přítomnost archetypů, symbolů, metafor, odkazů, magie a dalších skrytých významů v pohádkách má za následek, že většinu příběhů lze vnímat na dvou úrovních. Za prvé přijímá čtenář nově uspořádaný systém světa tak, jak nám ho daná pohádka předkládá, za druhé může v jinotajích hledat paralelu na reálný řád světa. Ve druhém případě vyvstávají některá poselství příběhu jasněji a ostřeji, než pokud zůstane čtenář uvězněn ve fikci. Protože mnohé klasické pohádky mají své kořeny až v antice nebo středověku, pomáhají čtenáři s výkladem mnozí autoři odborných a psychoanalytických publikací. Pro účely této práce byly vybrány publikace od Černouška a Bettelheim, z kterých bylo čerpáno.

3.1.1 Tři prasátka

Jedná se o kumulativní pohádku, která je vhodná svým obsahem pro dramatické činnosti s dětmi předškolního věku. Pojednává o třech stádiích dospívání, jež ztělesňují tři prasátka.

Nejstarší prasátko, které je největší a nejchytřejší, představuje hlavního hrdinu. Toto nejstarší prasátko se již dokáže chovat podle principu reality, což znamená, že přemýšlí nad budoucností, tudíž chápe, že nejprve musí pracovat a až potom si může hrát. Zbylé dvě prasátka ještě žijí podle principu slasti, takže raději odbydou práci, aby si mohla co nejdříve hrát (Bettelheim 2017, s.57). Jedině nejstarší prasátko tak může přežít vlkovo „řádění“. Vlk zde představuje síly, které nám v reálném životě stojí v cestě, a proti kterým musíme bojovat a chránit se před nimi. Současně lze ve vlkovi vidět i symbol času, který požívá jednotlivé fáze dětství.

Příběhem o třech prasátkách dostává dítě nenásilnými prostředky podnět k přemýšlení o svém vývoji a prostor k pochopení jeho důležitosti.

Pohádka také poukazuje na historický rozvoj lidské stavby. Stejně jako v příběhu nejprve lidé stavěli jednoduché stavby z neudržitelného materiálu, až se dopracovali k cihlovým stavbám (Bettelheim 2017, s.56).

3.1.2 Červená Karkulka

U Z dětského pohledu či možná i z našeho, je hlavní myšlenka pohádky, že rodiče se musí poslouchat a špatné činy budou po zásluze potrestány. Z psychologického hlediska však pohádka skrývá mnohem víc.

Primárně je určena starším dětem, neboť hovoří o dívce v pubertálním věku objevující svět dospělých. Poukazuje na problematiku dospívající dívky, která setrvává v oidipovské vztahu vůči rodičům, tudíž může být ohrožena sváděním cizích mužů. Nebezpečného mužského svůdce představuje v naší pohádce vlk naproti tomu stojí postava myslivce, který zastupuje silného, zachraňujícího otce (Bettelheim 2017, str. 208-210).

Další protiklad můžeme vidět v domově Karkulky a světem mimo něj. Jelikož Karkulka již překonala orální fixaci není pro ni domov, který je bezpečným místem plný hojnosti dostatečně přitažlivým. Ale v momentě, kdy neuposlechne příkaz své matky a poslechne vlka, aby natrhala babičce květiny, podléhá principu slabosti. Zároveň zde pohádka poukazuje, že věřit každému může být životu ohrožující. Tím dá současně vlkovi možnost sežrat babičku, což potvrzuje již zmíněné oidipovské problémy, které si v sobě dívka nese. Když následně vlk sežere i Karkulku jedná se o trest za to, že se chtěla zbavit mateřské postavy. (Bettelheim, str. 209-211).

Velice symbolická je u této pohádky červená barva neboli barva vášně a sexuality. Právě protože je dívka celá oblečená do červené barvy, můžeme celou situaci chápat jako provokaci vlka tedy mužského svůdce. Avšak Karkulka není natolik zralá, aby mohla čelit mužům, kteří dívku vnímají jako sexuální objekt. Popsání cesty k babiččině chaloupce neznámému vlkovi, můžeme chápat dvěma způsoby. Oblečení, které vlka (muže) přilákalo, dostala dívka právě od babičky, tedy je možné, že ho poslala k babičce z tohoto důvodu. Druhá možnost hovoří o babičce jako o zralé ženě, která se zvládne vypořádat s vlkem (mužem) lépe než malá dívka.

Sexualita se objevuje i v momentě, kdy dívka jde k posteli, kde již leží převlečený vlk. Jejím trestem je sežrán. Naštěstí se však objeví již zmíněná otcovská postava (zde opět narážíme na oidipovské problémy), tedy myslivec, který dívku i babičku zachrání. Následně je potrestán i vlk, kterého zahubí jeho vlastní přečin, čímž je nenasytost. Babička s dívkou vlkovi naplní břicho kamením, kvůli kterému se nakonec utopí. Pohádka pro Karkulku končí získáním jisté moudrosti z vyřešení všech krizí, které na své cestě potkala.

3.1.3 O perníkové chaloupce

U této pohádky se v první řadě jedná o důležitost dobrého sourozeneckého vztahu a dospívání z dětí závislých na rodičích v samostatné jedince. Pro tuto práci byla použita verze příběhu, která vypráví o chudé rodině, kdy macecha poručí otci zbavit se jeho dvou dětí. Otec je zanechává na pospas osudu v lese. Děti najdou perníkovou chaloupku, kde je uvězní zlá čarodějnice, která je bude chtít zahubit, avšak děti nad ní díky svému důvtipu vyzrají a vrátí se v pořádku zpět domů.

Většinu příběhu jsou děti vystaveny opakujícímu a dlouhotrvajícímu pocitu strachu a úzkosti. Proto perníková chaloupka představující domov s dostatkem jídla je zhmotněním základního přání dětí, tedy dostatečně se najíst (Černoušek 2019, str. 78). Což souvisí také s orální vývojovou fází dítěte, neboť děti od narození po dobu dvou let využívají ústa nejen k obživě, ale také k poznávání světa kolem nich.

Když Jeníček s Mařenkou začnou loupat perníček z chaloupky a nepřestanou ani když Ježibaba dvakrát vyleze, pohádka tak poukazuje na nenasytost, která nás může i zahubit. Jde o nejprimitivnější potřebu uspokojení z čehož vyplývá, že se tak děti vrací do orální vývojové fáze. Perníková chaloupka je velmi atraktivní, ale zároveň také velmi nebezpečná, čímž tvoří pokušení, kterému děti nejsou schopné odolat. Děti si neuvědomují, že i když se dá chaloupka sníst, primárně má sloužit jako něčí obydlí. Chaloupka také symbolizuje matku, jejíž tělo je pro kojence zdroj obživy (Černoušek 2019, str. 78).

Během příběhu děti prožívají pocity bezmoci a strachu. Aby si Jeníček s Mařenkou zachránili život, musí se separovat od rodičů, osamostatnit se, zároveň držet pospolu, a zapojit svou inteligenci. Když vyzrají nad Ježibabou nezachrání si tak jen život před snědením, ale také si zajistí možnost návratu domů. Tím dospívají a stávají se tak z obtíže oporou pro svou rodinu.

Dále lze v příběhu nalézt vyobrazení dominance přenesené na ženskou roli a submisivní chování v podobě mužské role. Macecha, taktéž i Ježibaba jednají na základě silné až destruktivní feminní energie a narušují tak mateřský princip. Zatím co otec je této energii podvolen a ukazuje tak oslabenou maskulinitu (Černoušek 2019, str. 85).

Když na konci pohádky zvítězí dobro nad zlem, uvědomíme si také jaké změny prodělala psychika dětí, která průběhem příběhu dozrává. Děti přechází od egoismu k solidaritě, stávají se více samostatné a překovávají své strachy.

3.1.4 Dlouhý, Široký a Bystrozraký

Hlavní myšlenkou této pohádky je opět dospívání a přesněji pak přerod chlapce v muže. Jako dospívající chlapec v pohádce vystupuje princ, který si musí vybrat nevěstu. Přirozeně však touží po těžce dosažitelném, a proto si vybere princeznu věznici černokněžníkem. Tento krok představuje tzv. zkoušku dospělosti, protože princ bude muset splnit nelehké úkoly a překonat strastiplné překážky. Tím nám příběh zároveň ukazuje, že úspěšné dosažení našich cílů vyžaduje vynaložení sil, riskování a překonání přicházejících problémů.

Aby se princ mohl postavit zlým silám černokněžníka potřebuje pomoc tří tovaryšů, kteří disponují nadlidskými schopnostmi. Dohromady představují pro malé chlapce ztělesnění všemohoucnosti, kterou mohou v dospělosti dosáhnout pomocí technologií (Černoušek 2019, str. 136-137).

Zlý černokněžník, který útočí na všechny své případné následníky v pohádce představuje vzor chybného maskulinního otcovství. Je však potřeba si uvědomit, že v průběhu vývoje malého chlapce přichází fáze, kdy potřebuje působení tzv. dostatečně dobrého otce. Tato fáze přichází v prepubertálním a pubertálním období. Psychologové se často setkávají s problémy započatých v tomto období ze zklamání otce. Pozitivní otcovství se podílí na budoucí identitě samostatného a zdravě sebevědomého muže. (Černoušek 2019, str. 143-145).

4 Praktická část

Pro tuto práci jsou vybrané čtyři pohádky, které již byly zmíněné výše a na ně jsou vypracované třídní programy. V těchto programech děti seznamujeme s pohádkou jako takovou, jejím ponaučením a dále na ně navazujeme dalšími aktivitami. Aktivity jsou připravené na hlavní část dne, to znamená po svačině s trváním přibližně třicet minut. Protože dle režimu dne mateřské školy následuje pobyt venku, je možné krátké protáhnutí časové dotace či využití venkovního pobytu. Hlavním záměrem bylo využití obrázkového rozpracování pohádky, kdy šlo o zjištění, jak dětem tato pomůcka pomůže v samostatném projevu.

Tyto programy byly vyzkoušeny ve vybrané mateřské škole v oddělení s dětmi od čtyř do šesti let. Vybranou školou se stala Mateřská škola Všejanya, která je pojmenovaná podle obce Všejanya, ve které se nachází. Jedná se o menší vesnickou školu s kapacitou pro 35 dětí o dvou homogenních třídách, z toho oddělení pro starší pojme 20 dětí.

V tomto oddělení se nachází i děti s odkladem školní docházky, tedy děti sedmileté. Jedná se o běžnou třídu, přesto je zde několik dětí s logopedickou vadou řeči.

Podmínky pro plnění programu byly ve velké míře ovlivněny koronavirovou situací. Z důvodu velké nemocnosti a přísných protiepidemických vládních opatření chybělo velké množství dětí. Zkoušení programů probíhalo v rámci souvislých praxi, a to část na jaře roku 2021 a část na přelomu zimy a jara roku 2022.

4.1 Program č. 1 k pohádce Tři malá prasátka

První den

Seznámení s pohádkou

V komunikativním kruhu nejprve přečteme pohádku „Tři malá prasátka“. Po předčtení bude následovat komunikace o pohádce pro kontrolu pozornosti a pochopení poselství pohádky. Upozorníme, že nasloucháme kamarádům, nevstupujeme kamarádovi do řeči a snažíme se mluvit v celé větě (tento požadavek běžně vyžadují i paní učitelky, takže ho děti chápou, jen ho moc nedodržují a je potřeba ho připomínat).

Otázky ke komunikaci:

„*O kom pohádka byla?*“ Děti jmenují postavy.

„*Jak dělá prasátko? A jaký zvuk může dělat vlk?*“ Děti předvádí zvuky zvířat. Tímto způsobem jsou zapojeny všechny děti a po dlouhém mlčení u pohádky se znovu obnoví pozornost.

„*Jaké nářadí si prasátka připravila?*“ Děti jmenují nářadí a předvádí jaký pohyb, s jakým nářadím vykonávají, například: jak zatloukají hřebíček, jak řežou prkna pilou atd. Ukážeme i obrázky nářadí pro spojení slova a jeho podoby. Dále si děti názvy nářadí vytleskávají a počítají, z kolika slabik se skládají (KLA – DI – VO). Touto otázkou si ověřím pozornost a paměť dětí. Také se zapojí pohybově, čímž vykompenzují dlouhé sezení.

„*Z jakého materiálu byl domeček prvního prasátka? Z čeho si postavilo domek druhé prasátko? Najdeme tady ve třídě něco dřevěné, ukažte mi to? A z čeho ten dům byl?*“

Děti jmenují materiál pro stavbu domečků. Ukázka daného materiálu. Děti si osahají materiál použitý na domeček. Vyzkouší si potěžkat slámu a větev. Upevní si tak význam slova lehký, těžký, lehčí, těžší, nejtěžší. Uvědomí si, proč vlk mohl dva domečky sfouknout a proč třetí nemohl. Také si opět ověřím jejich pozornost při čtení a zapojím jejich smysly.

„*Víte děti, co vlk na prasátka nachystal? (lest – lhal jim, aby je mohl sníst) Ale prasátka mu nevěřila a nenechala se zlákat. A co prasátka nakonec zachránilo? (pocitivá práce třetího prasátka, nebyl líný). Poslední prasátko vlka přelstilo, víte jak? (zapálilo oheň)*“

Dětem se objasní možná neznámá slova a skrze pohádku mohou pochopit jejich význam. Pochopí poselství pohádky a přeberou si ho do svého budoucího života. Poselství je nevěřit každému, nebýt líný, dělat svou práci poctivě.

Přínos: rozvoj verbálního a neverbálního vyjadřování, naslouchání, porozumění slyšenému, vytváření základů pro práci s informacemi, posilování prosociálního chování, rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, spojení konkrétně názorného myšlení s myšlením slovním (pojmenování), rozvoj paměti a pozornosti, posilování přirozených poznávacích citů

Závěr: Na konec aktivit si děti nakreslí obrázek, co si pamatují z pohádky a co se jim z pohádky nejvíce líbí, což bude sloužit i jako zpětná vazba.

Druhý den

Skládání obrázkové pohádky

Před samotnou dramatizací necháme děti poskládat obrázkovou pohádku podle děje (viz obrázek č. 1). Kartičky budeme přidělovat na tabuli či jiné vhodné místo a budou se skládat do řady zleva doprava. Takto je budou děti i sledovat, což slouží jako trénink pro budoucí čtení a psaní. Při připomínání pohádky se děti vyjadřují samostatně a celou větou. Děti sedí v řadě na židličkách a postupně chodí přidávat kartičky. Kdo přidá kartičku vypráví daný moment pohádky. Tímto způsobem společně odvyprávíme celou pohádku, takže si ji všichni připomenou na následující dramatizaci. Také nám tato činnost poslouží jako motivace. Děti, na které se nedostane při skládání kartiček, vyzveme nadcházející den.

Dramatizaci pohádky „Tři malá prasátka“

Děti představující prasátka mají přidělané obrázky na hrudi či kostým prasátka. Dítě představující vlka má čepičku s ušima či celý kostým. V herně se postaví z dostupného materiálu tři domečky. Pro zbylé děti se připraví židle a představují návštěvníky v divadle. Nejprve si děti sestaví kartičky představující úryvky z pohádky, aby si připomněly děj. Při první hře povedeme děti v roli vypravěče (představují, co paní učitelka říká). Na další představení zkusí příběh vyprávět děti. Děti, které v danou chvíli nejsou v žádné roli sledují vystoupení svých kamarádů. Trénují tak naslouchání, porozumění slyšenému slovu a při svém výstupu i samostatné vyjadřování slovy i gesty.

Přínos: rozvoj pozornosti, paměti, kooperace, prosociálního chování, verbálního vyjadřování, vytváření základů pro práci s informacemi, sebevyjádření.

Závěr: Rozhovor v komunikativním kruhu. Děti odpovídají na otázku, co se jim líbilo a proč. Dále na otázku, co se jim nelíbilo a proč.

Třetí den

Vyrábění loutky

Děti si při příchodu do mateřské školy zhotoví loutky postav z pohádky „Tři malá prasátka“. Mohou si vybrat prasátko nebo vlka.

Vyprávění pohádky podle obrázků

Opět děti posadíme na židle, tentokrát před již přidělané obrázkové kartičky. Vyzveme děti, na které se předešlý den nedostalo, aby pohádku podle kartiček převyprávěli. Kdo bude mluvit, půjde si stoupnout k dané kartičce. Děti se takto střídají.

Dramatizace s loutkou

Kartičky děje pohádky přidělané na viditelném místě budou celou aktivitu k dispozici, aby si děti mohly připomenout, jak se pohádka vyvíjí. Po předešlém připomenutí pohádky budou děti hrát divadlo s loutkou, kterou si každý vyrobil sám. Děti, které nebudou v danou chvíli hrát opět představují diváky a sledují výstup svých kamarádů.

Přínos: rozvoj pozornosti, paměti, kooperace, prosociálního chování, verbálního vyjadřování, vytváření základů pro práci s informacemi, sebevyjádření, rozvoj jemné motoriky

Závěr: Rozhovor v komunikativním kruhu. Děti odpovídají na otázku, co se jim líbilo a proč. Dále na otázku, co se jim nelíbilo a proč.

4.2 Program č. 2 k pohádce Červená Karkulka

První den

Seznámení s pohádkou

Podle obrázku košíku budou děti hádat jakou pohádku se chystáme číst. V komunikativním kruhu pak dětem přečteme pohádku, na kterou navážeme následným povídáním. Děti upozorníme na odpovídání v celé větě a naslouchání kamarádům.

Otázky k pohádce

„Jaké postavy v pohádce jsou?“ Děti jmenují vystupující postavy.

„Jak můžeme zahrát takovou babičku? Zkuste mi ukázat, třeba jak babička chodí. A co další postavy?“ Postavíme se a pokusíme se pohybově či zvukově ztvárnit dané postavy. (babička může chodit s holí, vlk vrčet, myslivec střílet, karkulka poskakovat a košíčkem atd.) Nechám nejprve prostor pro zapojení představivosti, pokud s tím budou mít děti problém, ukážeme příklad. Touto činností děti vykompenzují dlouhé sezení.

„Co vše Karkulka nesla v košíčku?“ Děti jmenují předměty. Zkontrolujeme si tak, jak při čtení dávaly pozor a jak si dokážou dané informace zapamatovat. Zeptáme se, zda vědí, co je víno. Případně toto slovo vysvětlíme a upozorním, že není pro děti.

„Co Karkulce poradil vlk, aby ještě babičce přinesla?“ Až děti odpoví, tak si všechny tři předměty vytleskáme a děti spočítají na kolik slabik každé slovo je. (BÁ-BO-VKA,

VÍ-NO, KVĚ-TI-NA) Děti určí, jaká slova mají stejný počet slabik. Také si řekneme, která slova mají více a méně slov.

„Víte proč takhle vlk Karkulce poradil? Protože je hodný a chtěl Karkulce pomoc?“ (zamyšlení nad činem vlka) Dojdeme k tomu, že vlk chtěl Karkulku předběhnout. Pro obnovení pozornosti se děti postaví a zahrají si na předbíhání. Děti mohou předbíhat kamarády pouze pomocí rychlé chůze.

„Proč vlastně Karkulka potkala vlka?“ Společně se zamyslíme nad poselstvím pohádky.

Přínos: rozvoj verbálního a neverbálního vyjadřování, naslouchání, rozvoj předmatematických představ, paměti, pozornosti, porozumění slyšenému, vytváření základu pro práci s informacemi, posilování prosociálního chování

Závěr: Necháme děti nakreslit cokoliv je k pohádce a danému programu napadne.

Druhý den

Improvizace

Děti budou v roli maminky a my v roli Karkulky. Bude se tedy jednat o hru v roli a kombinaci alterace a charakterizaci, protože děti budou reagovat částečně podle svého uvážení, ale zároveň budou reagovat jako maminka. Budeme dětem klást různé otázky, abychom je do improvizace zapojili. Nejprve dětem činnost vysvětlíme a poradíme jim začátek konverzace, dále již bude aktivita čistě improvizovaná.

Přínos: rozvoj verbálního vyjadřování, sebevyjádření, řešení problému, kooperace, prosociální chování

Závěr: Na závěr činnosti se vrátíme do rolí dětí a paní učitelky a zatleskáme si. Poděkujeme dětem za jejich aktivitu. Zeptáme se, zda se činnost líbila nebo nelíbila, zda je bavila či nebavila a z jakých důvodů.

Třetí den

Skládání obrázkové pohádky

Před samotnou dramatizací si připomeneme děj pohádky pomocí složení obrázkových kartiček (viz obrázek č. 2). Kartičky děti skládají samostatně na koberci. Následně zkontrolujeme a necháme děti pohádku s pomocí sestavených kartiček převyprávět. Zasáhneme, pokud bude povídat jen jedno dítě a vyzveme někoho jiného.

Dramatizace

Po ujasnění děje si připravíme prostor herny pro dramatizaci. Určíme místo pro domeček babičky, místo pro setkání s vlkem, místo odchodu Karkulky atd. Následně se rozdělí role a rozdají předměty označující dané role. Karkulka bude mít červenou čepici, babička šátek, vlk čepičku s ušima a myslivec „pušku“. Zbylé děti budou představovat návštěvníky divadla. Připomeneme si pravidla, které musíme v divadle dodržovat. Nejprve budeme v roli vypravěče a děti tímto způsobem povedeme. Při opakování pohádky může být vypravěčem i někdo z dětí.

Přínos: rozvoj verbálního i neverbálního vyjadřování, sebevyjádření, kooperace, prosociální chování, paměti a pozornosti

Závěr: Reflexe k činnosti bude probíhat společným povídáním v komunikativním kruhu. Samozřejmě nejprve opustíme role a zatleskáme si. Děti pochválíme a zeptáme se, co se komu líbilo či nelíbilo a proč.

Doplňkové aktivity

Pohybová hra – „na vlka a Karkulku“

Obměna hry „na babu“, kdy místo „baby“ chytá „vlk“. Zbylé děti představují Karkulku, která musí vlkovi utéct. Koho se „vlk“ dotkne jde stranou, protože byl sněden. Takto se hra opakuje a střídáme děti v roli vlka.

Přínos: rozvoj hrubé motoriky, pozornosti, učíme děti umět prohrávat

Improvizovaný rozhovor s Vlkem

Uvedeme děti do situace, kdy se staneme vlkem a dáme jim prostor na jejich otázky. Děti tedy budou konverzovat s vlkem a my se tak dozvíme jaké otázky je u pohádky napadají.

4.3 Program č. 3 k pohádce O perníkové chaloupce

První den

Seznámení s pohádkou

V komunikativním kruhu dětem nejprve řekneme básničku, podle které se dozvedí, jakou pohádku budeme vyprávět. Protože se jedná O perníkovou chaloupku, kterou většina dětí zná, pokusíme se do vyprávění zapojit i děti. Poté se pro kontrolu jejich pozornosti zeptáme na otázky k příběhu.

Otázky k pohádce

„*Kdo v pohádce vystupoval?*“ Děti jmenují postavy.

„*Zvládnete tyto postavy zahrát?*“ Děti zkusí znázornit dané postavy. V případě potřeby můžeme dětem poradit, co danou postavu vystihuje.

„*Co děti v lese sbíraly? Co ještě můžeme v lese sbírat?*“ Ověříme si tak, zda děti dávaly pozor a zapamatovaly si tuto informaci. Zároveň při této otázce zapojíme enviromentální výchovu. Můžeme navázat otázkou, jak se máme v lese chovat.

„*Co nám asi chce tato pohádka říct?*“ Necháme děti o pohádce přemýšlet a vyjádřit svůj názor. Zjistíme tak, jak pohádku vnímají.

Závěr: Na závěr každý namaluje, co ho k pohádce napadne. Individuálně se děti zeptáme, co mají na obrázků a proč. Poděkujeme za jejich práci.

Přínos: rozvoj verbálního a neverbálního vyjadřování, naslouchání, porozumění slyšenému, vytváření základů pro práci s informacemi, posilování prosociálního chování, rozvoj, rozvoj paměti a pozornosti, posilování přirozených poznávacích citů.

Druhý den

Obrázková pohádka

Nejprve si připomeneme pohádku pomocí obrázkových kartiček (viz obrázek č. 3). Dáme dětem zamíchané kartičky a necháme je složit obrázky podle jejich uvážení. Pokud uvidíme, že se některé děti nezapojily necháme je kartičky zkontrolovat, zda jsou složené správně podle děje pohádky. Necháme děti pohádku převyprávět.

Improvizovaný rozhovor

Uvedeme děti do situací, kdy se z nás stane Ježibaba a z dětí Mařenky a Jeníčkové. Jejich úkolem bude konverzovat s Ježibabou a snažit se ji slovně přesvědčit, aby je nesnědla. Zapojí tak svou fantazii a uvedou pádné důvody, které Ježibabu odradí.

Závěr

Zeptáme se dětí, zda je pohádka baví a jak se cítily při povídání s Ježibabou. Poděkujeme za jejich nápady.

Přínos: rozvoj verbálního i neverbálního vyjadřování, improvizčních schopností, řešení problému, prosociálního chování

Třetí den

Opakování pohádky

Dáme dětem opět obrázkové kartičky s pohádkou a necháme tentokrát mluvit někoho jiného než předešlý den. Podle kartiček si připomeneme pohádku a navážeme tak na další aktivitu.

Narativní pantomima – cesta lesem

Představíme si, že jsme se ztratili v lese a potřebujeme najít cestu domů. Vyprávíme, jaké překážky musí děti při této cestě překonat. Využíváme při tom prostor herny. Děti například podlézají pod spadlým stromem, přeskakují kořeny, skáčou přes potok, kličkují mezi stromy atd. Také můžeme do vyprávění zařadit emoce například: Jeníček pláče, protože si odřel koleno, Mařenka Jeníčka ošetřuje atd. Na konci cesty najdeme Perníkovou chaloupku.

Závěr: Na závěr si můžeme zahrát hru „Na Ježibabu“. Poté se zeptáme, jak je cesta lesem bavila či nebavila.

Přínos: rozvoj představitivosti, jazykové komunikace, sebevyjádření, pozornosti

Doplňkové aktivity

Hra „Na Ježibabu“

Na koberci vytvoříme pomocí lana kruh, do kterého vybereme jedno dítě představující Ježibabu. Toto dítě si uprostřed sedne na paty a položí si hlavu na zem, aby nevidělo, okolo něj dáme obrázky perníčků. Zbylé děti musí brát perníčky, ale „Ježibaba“ je může kdykoliv chytnout, v tom případě vypadávají. Vyhrává ten, kdo má nejvíce perníčků. Takto se děti vystřídají.

Přínos: rozvoj rychlosti reakce, pozornosti, jemné motoriky

Dramatizace pohádky s loutkou

Dáme dětem obrázkové kartičky a loutky k pohádce na stůl. Kde budou mít prostor k jejich dramatizaci pohádky. Necháme na jejich rozhodnutí, zda se budou držet kartiček nebo si pohádku zahrají podle sebe.

Přínos: rozvoj verbálního i neverbálního vyjadřování, sebevyjádření, řešení problému.

4.4 Program č. 4 k pohádce Dlouhý, Široký a Bystrozraký

První den

Asociační kruh:

V komunikativním kruhu dětem ukážeme loutky – Dlouhý, Široký a Bystrozraký (viz obrázek č. 4) – Ptáme se, co děti při pohledu na tyto postavy napadne. Ověříme si tím, zda někdo pohádku zná. Dáme dětem prostor k jejich aktivitě. Tato aktivita bude sloužit i jako motivace na pohádku.

Seznámení s pohádkou:

Čtení obrázkové pohádky (viz příloha č. 1) – Nejprve pohádku pošleme po komunikativním kruhu, aby se všechny děti zblízka podívaly na obrázky v pohádce. Každého dítěte se zeptáme, jaký obrázek v pohádce vidí/jaký se mu líbí. Následně dětem ukážeme loutky všech postav z pohádky a třech předmětů, do kterých se princezna změní. Rozmístíme je na koberci v herně. Budeme číst pohádku a u jednotlivých postav či předmětů, které máme připravené na koberci, uděláme pauzu, v které děti daný obrázek musí najít a ukázat na něj. Děti poté nahlédnou do pohádky, zkontrolují daný obrázek a ujasní si, kde se v textu nachází. Po určitém úseku, můžeme nechat děti nejprve nahlédnout do pohádky a podle toho je nechat najít obrázek na koberci. Tímto způsobem zajistíme aktivitu dětí i při našem čtení.

Otázky k pohádce:

„*Kolik měl černokněžník železných kroužků kolem pasu?*“ Ukážeme si, kde máme pas. Poté si každé dítě půjde k hromádce obrázků a napočítat si tři obrázky kroužků. Zajistíme tak aktivitu všech dětí a zároveň procvičíme předmatematické představy.

„*Co sis z pohádky zapamatoval?*“ Každému dítěti dáme do ruky nějaký obrázek z pohádky. Úkolem dětí je povědět, jak daný obrázek figuruje v pohádce, tedy co si k obrázku z pohádky zapamatoval. Upozorníme, že mluví jen jeden a nasloucháme svému kamarádovi.

„*Co si myslíte, že nám tato pohádka chce říct?*“ Ten, kdo bude chtít povídat, nejprve položí jeden obrázek doprostřed komunikativního kruhu. Pro děti se tak povídání stane atraktivnější a zároveň si zkontrolujeme jejich vnímání pohádky.

Závěr: Pantomimické znázornění – Vyzveme děti, aby zkusily pomocí svého těla představit Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého. Upozorníme, že nepoužívají slova. Následně si ukážeme, co dané postavy umí.

Přínos: rozvoj verbálního a neverbálního vyjadřování, naslouchání, rozvoj předmatematických představ, paměti, pozornosti, porozumění slyšenému, vytváření základů pro práci s informacemi, posilování prosociálního chování, sebevyjádření

Druhý den

Práce s rekvizitou

S dětmi vytvoříme komunikativní kruh a doprostřed položíme obrázky tři předmětů (žalud, diamant, prstýnek). Položíme dětem otázku: „Co to je?“. Necháme děti přemýšlet a vymýšlet odpovědi (princezna, papír, obrázek, co je napadne). Zeptáme se na další otázku: „Co se s tím dá dělat?“. Opět dáme prostor dětské fantazii. Pro naši pohádku se jedná o zakletou princeznu, proto vezmeme obrázek princezny a pošleme ho s otázkou: „Co by si dělala/dělal, kdyby si byla/byl zakletá/zakletý princezna/princ? Z čeho bys mohla/mohl mít strach?“. Upozorníme, že mluví jen ten, kdo má obrázek v ruce. Tím navážeme na další činnost tudíž tuto činnost využijeme jako motivaci.

Narativní pantomima – hledání princezny

Schováme v herně obrázky tří předmětů (žalud, drahý kámen a prstýnek). Každý obrázek schováme v jiné části herny a tuto část označíme obrázkem místa, kde je předmět schován v pohádce (dub, hora, moře). Vyprávíme příběh o princově cestě za záchranou princezny, kdy musí zdolávat různé nástrahy. Děti si představují, že jsou princové a chovají se jako by tuto cestu opravdu zažívaly. V průběhu vyprávění děti postupně odkážeme na daná místa a necháme je najít tři předměty. Po záchráně princezny si připomeneme, kdo v naší pohádce, z jakého místa zachránil princeznu a přiřadíme obrázky postav k danému místu (Dlouhého k dubu, Bystrozrakého k Hoře, Širokého k moři). Zkontrolujeme si tak, jak si děti pohádku pamatují.

Závěr: Děti si na závěr namalují cokoli z pohádky. Individuálně se každého zeptáme, co nakreslil a proč. Společně pak všechny pochválíme za jejich práci.

Přínos: rozvoj představivosti, jazykové komunikace, sebevyjádření, pozornosti, paměti

Třetí den

Obrázková pohádka

Při větším počtu dětí, děti rozdělíme do skupin. Jedné skupině dáme náhradní činnost na jedné straně herny. Druhé skupině na druhé straně herny dáme obrázkovou pohádku, kterou budou mít za úkol samostatně složit podle děje pohádky. Po složení se pokusí společně pohádku převyprávět. Následně skupiny vyměníme.

Dramatizace pohádky s loutkou

Nabídneme dětem loutky k pohádce a dáme jim prostor pohádku zahrát. Zbylé děti představují publikum. Necháme děti vystřídat. V případě potřeby můžeme zasáhnout jako vypravěč.

Závěr: Připravíme pro děti papírky, na které si natisknou svou značku (případně již se značkou). Na koberci připravíme materiál všech čtyř pohádek a ke každé dáme nádobu, do které děti dají svůj papírek. Poté dětem vysvětlíme, že svou značku mohou dát jen jedné pohádce a to té, která se jim líbila nejvíce. Následně můžeme papírky společně spočítat a rozhodnout, která pohádka má nejvíce hlasů.

Přínos: rozvoj verbálního i neverbálního vyjadřování, sebevyjádření, prosociálního chování, předmatematických představ, řešení problému

Doplňkové aktivity:

Improvizovaný rozhovor

Uvedeme děti do situace, kdy jsme my v roli prince a děti v rolích Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého. Děti potkají uplakaného prince v lese. Jejich úkolem bude navázat s princem řeč a snažit se mu pomoci.

Přínos: rozvoj verbálního i neverbálního vyjadřování, improvizčních schopností, řešení problému, prosociálního chování

Živý obraz

Necháme děti chodit po prostoru herny. Při slovíčku stop, se zastaví a pantomimicky vytvoří živý obraz podle následujícího pokynu. Pokyny mohou znít: smutná princezna, naštvaný černokněžník, bojující princ atd. Pokyny směřujeme k tématu pohádky.

Přínos: rozvoj neverbálního vyjadřování, porozumění slyšenému, rozpoznávání emocí

Hra na čaroděje

Čaroděj dětem sebere nějaké předměty. Děti je mohou získat zpět jen když Čaroděj spí ve svém hradě (stojí zády k dětem) a děti si můžou pro své předměty jít, ale musí tak potichu, aby čaroděje nevzbudil. Pokud udělají hluk Čaroděj se probudí (otočí) a koho uvidí se hýbat, toho promění v kámen. Kámen se dá zachránit tím, že ho děti v tichosti odvedou zpátky do svého domečku. Pak se může bývalý kámen znovu pokusit získat svůj předmět. Hra končí až všechny děti získají svůj předmět zpět.

Přínos: rozvoj hrubé motoriky, rychlost reakce

4.5 Výsledky šetření

Ke každému programu byla vypracována zpětná vazba. Reflexe jsou vytvořené na základě pozorování. Dalším příspěvkem k reflexi byly rozhovory s učitelkami mateřské školy, které byly požádány o konzultaci. Dále pak byla zohledněna samotná zpětná vazba dětí.

4.5.1 Reflexe programu č. 1

Při zkoušení prvního programu k pohádce Tři malá prasátka nebyl naplněn počet dětí, což mohlo průběh do jisté míry ovlivnit. Podle mého názoru i názoru cvičné paní učitelky se program vydařil.

Líbila se mi komunikace nad pohádkou, při které děti velmi dobře spolupracovaly. U dramatizace pohádky v roli i s loutkou byla přetažená časová dotace, neboť děti chtěly aktivitu několikrát opakovat. Což potvrzuje, že je dramatizace pro děti zábavná a přitažlivá. Zapojit se chtěly i stydlivější děti. Často jsem děti odkazovala na skládací kartičky, podle kterých poznaly, jak mají pokračovat. Kartičky děti využily i při odpolední volné hře, když se samy rozhodly hrát divadlo se svou vyrobenou loutkou.

Samotné skládání pohádky po kartičkách pro některé děti poněkud dlouhé, protože nebyly zapojeni všichni najednou. Ale i přes mírný rozruch se aktivita povedla a děti díky kartičkám postupně odvyprávěly celou pohádku. V případě většího počtu dětí by bylo vhodné pro eliminaci ruchu zvolila práci ve skupinách a druhé skupině nabídnout jinou aktivitu, například kreslení pohádky. Při opakování aktivity jsem vyzorovala zlepšení v jejich vyjadřovacích schopnostech.

Podíváme-li se na vnímání obsahu pohádky, děti byly schopné samy vyvodit, že nejstarší prasátko bylo v bezpečí, protože bylo rozumné a nejvíce pracovalo.

4.5.2 Reflexe programu č. 2

Tento program k pohádce o Červené Karkulce byl z velké části ovlivněn menším počtem dětí z důvodu jarních prázdnin. Což vedlo ke spojení tříd a zároveň zapojení mladších dětí do testování našeho programu. Přes veškeré okolnosti se program vydařil.

Děti se aktivně účastnily všech činností a po každé aktivitě následovala pozitivní zpětná vazba od nich i od cvičné paní učitelky. Překvapivě i menší děti udržely pozornost téměř po celou dobu průběhu. Usuzuji tedy, že aktivity byly pro děti dostatečně atraktivní, zábavné a vhodně prokládané, ale samozřejmě k úspěšnosti jistě přispěl i již zmíněný snížený počet žáků.

Dle mého pozorování byla nejúspěšnější improvizace a dramatizace. Bylo poznat, že se děti dobře baví, ale zároveň tyto činnosti přinášely i největší přínos pro jejich verbální vyjadřování. Všimla jsem si především u improvizace, že se děti konečně odpoutaly od daných faktů, začaly používat svou fantazii a měly velkou snahu se vyjádřit. Naproti tomu při vyprávění pohádky s pomocí obrázkových kartiček se děti striktně držely u popisu toho, co vidí na kartičce. Kartičky sice dětem pomohly připomenout důležité pasáže pohádky, ale cítila jsem, že pro některé to bylo limitující.

Po obsahové stránce pohádky děti nejvíce vnímají varování, že pokud nebudou poslouchat maminku, tak se stane něco zlého a také, že nemají mluvit s nikým cizím.

4.5.3 Reflexe programu č. 3

Zkoušení tohoto programu k pohádce O perníkové chaloupce bylo opět za sníženého počtu dětí, protože probíhalo hned následující týden po Červené Karkulce. Tento fakt ovlivnil i pozornost dětí, neboť některé aktivity jsou v programech podobné. Především u opakovaném skládání obrázkových kartiček bylo náročnější udržet jejich zájem. Určitě by bylo ideálnější nedělat programy ihned po sobě, ale rozložit si je do delšího časového úseku.

Opomenuli tento fakt, děti se u programu opět dobře bavily a u zbylých aktivit nebyla opětovná motivace nutná. Dle zpětné vazby dětí a mého pozorování byl znovu nejúspěšnější a nejprínosnější improvizovaný rozhovor s „Ježibabou“. Byla jsem velice překvapená, že se s vášnivým nadšením do rozhovoru zapojily i děti zamlklé a jindy

dost stydlivé. Úspěch sklidily samozřejmě i pohybové činnosti, a to narativní pantomima a hra na Ježibabu.

I u této pohádky jsem si všimla, že obrázkové kartičky poněkud limitovaly květnatější vyprávění dětí. Nechala jsem tedy děti vyprávět i bez kartiček a v případě, že dítě neumělo pokračovat, ukázala jsem kartičku, aby si vzpomnělo na pokračování. Tímto způsobem byly kartičky funkčnější.

Z obsahové stránky byl pro děti nejsilnější moment, když Jeníček s Mařenkou přelstili Ježibabu.

4.5.4 Reflexe programu č. 4

Poslední program k pohádce Dlouhý, Široký a Bystrozraký byl dopracován až po uskutečnění tří předchozích programů, neboť se jedná o méně známou pohádku, tudíž můžeme lépe posoudit, zda má obrázkový materiál skutečně nějaký přínos. Slouží tedy především k porovnání a doplnění práce.

Na začátku jsem si pomocí asociačního kruhu skutečně potvrdila, že většina dětí tuto pohádku nezná. Přišlo mi velice prospěšné využití obrázkové pohádky a dalšího obrázkového materiálu již při samotném seznámení s pohádkou, díky čemuž jsem mohla děti do čtení zapojit a udržet tak jejich pozornost. U práce s rekvizitou jsem si opět všimla, že některé děti mají problém povolit uzdu své fantazii a striktně se drží toho, co vidí.

Při skládání pohádky podle obrázků bylo dobrým krokem děti rozdělit do skupin. V obou skupinách se samozřejmě vyprávění ujalo jedno dítě, musela jsem tedy zasáhnout, aby se do vyprávění zapojily i zbylé děti. U každé kartičky pokračoval ve vyprávění někdo jiný, což dle mého názoru pomohlo dětem odprosit se od pouhého popisování obrázku.

Celkově mohu říct, že děti na pohádku dobře reagovaly, činnosti chtěly opakovat a bavily je. Jako poselství vnímaly potřebu pomáhat si, protože vždy nejsme schopní vše zvládnout samy.

5 Závěr

Praktická část začala vznikat před částí teoretickou. Teorii jsem začala studovat až v průběhu tvoření programů. Tento fakt se odráží i v samotných programech a zároveň i ve výsledcích šetření. Důvodem tohoto obráceného postupu bylo využití souvislých praxí v mateřské škole. Nyní si uvědomuji, že tento postup nebyl ideální, protože jsem při tvoření programů postupovala intuitivně na základě dřívějších poznatků, které však nebyly kompletní. I z tohoto důvodu byl k doplnění práce dotvořen čtvrtý program, ve kterém bylo využito již kompletních informací z teoretické části a zároveň nasbíraných zkušeností z předchozích programů.

Teoretická část byla několikrát přepisována, aby obsáhla podstatná témata pro tuto bakalářskou práci. Věnuji se tedy teorii a přínosem pohádky v mateřské škole, propojení pohádek s dramatickou výchovou a psychologickým rozbořením vybraných pohádek.

Samozřejmě každý program přinesl několik zajímavých a plodných momentů, avšak právě poslední program k pohádce Dlouhý, Široký a Bystrozraký byl z výše uvedených důvodů pro tuto práci nejpřínosnější. Dalším důležitým důvodem je, že pohádka byla dětem neznáma, takže jsou výsledky testování průkaznější. Dobře se mi osvědčilo využít obrázkové asociace již při seznamování s pohádkou. Protože děti předškolního věku nejsou schopni abstraktního myšlení, na základě obrázkové asociace si děti děj pohádky dobře zapamatovaly a následně pak lépe vybavily. Díky konkrétnímu myšlení předškolního dítěte bylo vyprávění pohádky podle obrázkových kartiček ve většině případech pouhé popisování daných obrázků. Pro samostatné vyprávění dítěte bylo vhodnější ukázat pouze jednu kartičku, na základě které si dítě vybavilo pokračování pohádky a mohlo dále vyprávět. Tímto způsobem kartičky fungovaly i při dramatizaci. Se skládáním kartiček podle děje pohádky děti neměly žádný problém, z čehož usuzuji, že je činnost vhodná pro jejich analytické a kritické myšlení.

Z dalších činností pro mě byly velice zajímavé diskuze a improvizace, u kterých jsem i vyzorovala největší pokrok v mluveném projevu dětí. Poté co si děti uvědomily, že žádná odpověď ani žádný nápad není špatně, začaly více vyjadřovat své myšlenky, které byly mnohdy obsahově velice zajímavé. Způsob vyjadřování byl postupně mnohem květnatější a sebevědomější.

Při tvoření této práce jsem si uvědomila, že děti v pohádkách reagují na jiné podněty, než které popisují psychologické analýzy. Je to způsobené současnou dobou, protože některé témata klasických pohádek pro dnešní děti nejsou aktuální. Zároveň můžeme ocenit kvalitu klasických pohádek, neboť i přes tento fakt jsme schopni v pohádkách najít jiné ponaučení, které je pro nás současně přínosné. Také si uvědomuji, že i někteří pedagogové nejsou obeznámeni s pravým významem těchto pohádek a předává tak dětem jiná ponaučení. Na toto jsem narazila u pohádky O perníkové chaloupce, u které měly děti největší problém vymyslet vyplývající ponaučení a vlastě ani já jsem si před nastudováním odborné literatury neuvědomovala, co nám má pohádka skutečně předat.

V závěru tedy shledávám vybrané dramatické metody jako vhodné a naplňující očekávané cíle. Dále pak potvrzuji svou myšlenku, že obrázková asociace v kontextu dramatických metod je pro analytické a kritické myšlení dětí prospěšná. Současně však nepopírám možnost jiných výsledků při rozsáhlejších testování.

6 Seznam použitých zdrojů

AMIROVÁ, Alžběta, Michaela FIEDLEROVÁ a Andrea REJCHRTOVÁ. 2019. *Metody a aktivity dramatické výchovy v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-430-5.

BETTELHEIM, Bruno. 2017. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1172-3.

ČERNOUŠEK, Michal. 2019 *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1434-2.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. 1998. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-756-9.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

MACHKOVÁ, Eva. 2013. *Mezi skutečností a snem: kapitoly z poetiky pohádkové hry*. Praha: KANT. ISBN 978-80-7437-101-1.

MACHKOVÁ, Eva. 2018. *Úvod do studia dramatické výchovy*. 3. vyd. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu. ISBN 97880-7068-317-0.

NOVOTNÁ, Dana. 2010. *Tvořivá dramatika v MŠ: vybrané kapitoly*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně. ISBN 978-80-7414-273-4.

ŘÍČAN, Pavel. 2006. *Cesta životem: [vývojová psychologie]* 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-124-7.

SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. 2011. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0020-8.

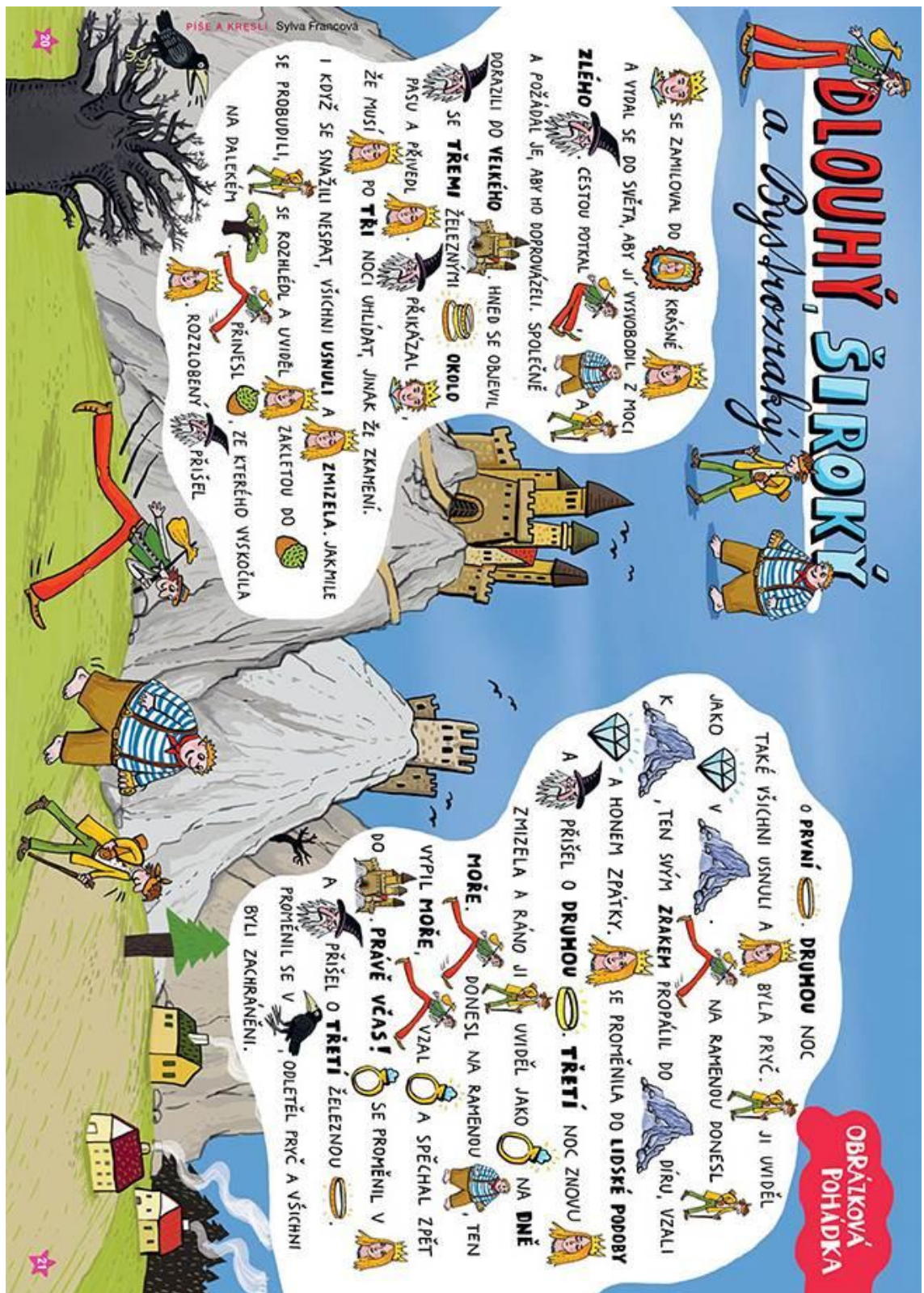
VÁGNEROVÁ, Marie. 1999. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-803-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.

DVORSKÝ, Ladislav. 1996. *Hrdinové z pohádek*. Liberec: Severočeské nakladatelství. ISBN 80-95870-11-8.

7 Přílohy

Příloha 1 - pohádka k programu č. 4

8 Obrázky

Obrázek 1 Kartičky k pohádce Tři prasátka

Obrázek 2 Práce s pohádkou Červená Karkulka

